

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

Διευθυντής: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

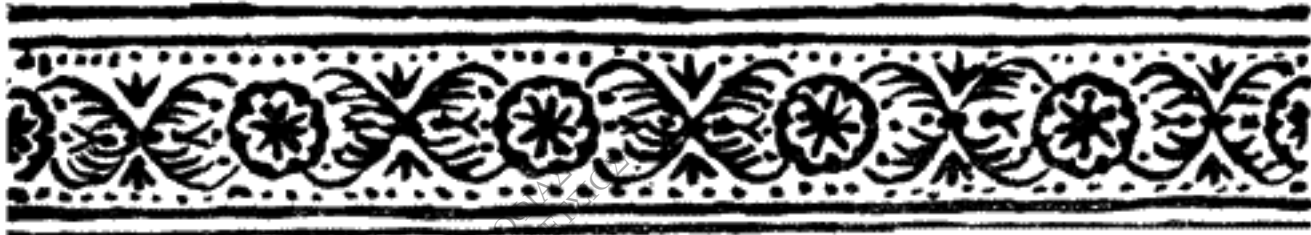
ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ
ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1943

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΣΤΑΔΙΟΥ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΕΛ. Π. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ

ΠΑΛΑΜΙΚΑ

(1895 — 1903)

«Όχι ὁ πολὺς κόσμος ὁ ξεχωριστὸς κύκλος ἀπὸ τοὺς φωτισμένους κἀντι τὴ ζηλιμένη φήμη καὶ κρατώντας τὴν εἰκόνα τοῦ ποιητῆ στὴν κορυφαία τοῦ τῆς ταιριάζει, ξέροι γὰρ τὴ βλέψη καὶ στὸ φῶς πού τῆς χροιάζεται. Μ' ἀρῶσι γὰρ στοχάζωμαι πὼς ὅσοι ἀπὸ πολλὰ χρόνια θὰ βρεθῆ κάποιος πὺν μπορεῖ καὶ τότε γὰρ μὴ τὸν προσέχον καὶ κείνον, μὰ πὺν θὰ μὲ προσέχη: ἕνας ἄλλος καθηγητῆς "Ας εἶναι κ' εἶσι. Τὸ ἔργο μου θὰ εἶναι τότε ὄχι μόνο συμπληρωμένο, μὰ κάπως, ἔπιθότω, ἐξετασμένο ἀπὸ κριτικὲς καὶ βιογραφικὲς συνεισφορὲς κάποιων πὺν θὰ μοῦ μοιάζουν. Μπορεῖ. Ὁ καθηγητῆς θὰ τὸ μελετῆ τὸ ἔργο μου καὶ συγγὰ πυκνὰ θὰ μὲ ἀναφέρῃ στὴν παράδοσή του, ὄχι τόσο γιὰ γὰρ μοῦ μοιράζη βραβεῖα, μὲ τὸ λόγο του, μήτε γιὰ γὰρ μοῦ σταίγη ἀγάλματα, μὰ μήτε γὰρ μὲ κυλῆ στὴ λάσπη... Θὰ μὲ μνημονεῖ γιὰτὶ θὰ παίρῃ ἀπὸ μένα καὶ θὰ παραδῆ σιτοὺς ἀκροατῆς του μαθήματα πὺν θὰ ξεκαθαρίζουν καὶ τὸ χαρακτήρα ἑνὸς ποιητῆ, καὶ, γενικώτερα, λογῆς λογῆς ζητήματα καὶ τῆς ποιητικῆς τέχνης καὶ τῆς ἱστορίας μας καὶ, μικρότερα, τῆς ἱστορίας τῆς λογοτεχνίας μας». ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ. Τὸ μάθημα τοῦ Καθηγητῆ (Τὰ χρόνια μου καὶ τὰ χαρτιά μου, ἡ ποιητικὴ μου, Α', Ἀθήνα 1933, σελ. 43).

Τὸ πρῶτο συναπάντημά μου μὲ τὸν Ποιητῆ τὸ ξεχωρίζω σὰν ἀνεχτίμητο τεφαιρὶκὶ ἀνάμεσα στὸ μικρὸ καταχωνιασμένο θησαυρὸ τῶν προσωπικῶν μου ἀναμνήσεων. Ἐξω ἀπ' αὐτὸ τὸ θησαυρὸ — ἄς τὸ ἔομολογηθῆ καὶ πάλι — δὲν ἔχει ἡ ταπεινότητά μου κανέναν ἄλλο θησαυρὸ, οὔτε κἀν ἔχει δικό της — τρισαλλοίμονο! — τὸ θησαυρὸ τοῦ Ἐρρίκου Στεφάνου, πὺν λογαριάζεται ἀπαραίτητο καταφύγιο καθενοῦ πὺν σοβαρὰ καταγίνεται μὲ τὰ πατρογονικά μας γράμματα. Ὅσο προχωρῶ στὰ γεροντάματα, — ἄς τὸ εἰπῶ, — τόσο συχνότερα, ἄλλοτε μὲ λύπη, ἄλλοτε μὲ χαρὰ, ξαναγυρίζω στὸ μοναδικό μου θησαυρὸ.

1895, Ἄνοιξη, ἡμέρα Πυρασκευῆ μαθητοῦδι τὸτ' ἐγὼ στὸ Ἑλληνικό, διάβαζα περισσότερο ὄ,τι δὲν ἔπρεπε στὴν παιδική μου ἡλικία. Τὴ μακαρίτισσα τὴ μητέρα μου ἀνησυχούσαν πολὺ τ' ἀτελείωτα διαβάσματά μου κ' ἐζητοῦσε κ' εὔρισκεν ἀφορμὲς νὰ μὲ ξεκολλήσῃ ἀπὸ τὰ μεγαλόσκημα βιβλία. Ἔτσι καὶ τότε, μὰ μέρα τῆς ἀνοιξῆς τοῦ 1895, — καθὼς εἶπαμε, — εὔρισκεν ἡ μητέρα μου πάλι μὴ καλὴ ἀφορμὴ νὰ μὲ στείλῃ σὲ κάποιον θέλημα στὴ μεγάλη μου θειά, τὴν κυρία Ἀννέτα Βελλιανίτη μ' ἔστειλε στὸ θέλημα,

ἀφοῦ πρῶτα ἄρπαξε ξαφνικὰ ἀπὸ τὰ χέρια μου τὴν «Εὐτέρπη», τὸ παλιὸ καλὸ περιοδικό, πὺν σὲ δαῦτο ἴσια-ἴσια κείνη τὴ στιγμὴ διάβαζα τὸ τραγοῦδι τῆς «Λιογέννητης»⁽¹⁾ κ' ἔτρεμεν ἡ φτωχὴ καρδιά μου

(1) Τὸ τραγοῦδι αὐτὸ πρωτοτυπώθηκε στὴν «Εὐτέρπη», τόμ. Β', φύλλ. 35 (1-11-1849), σελ. 263-264. Ἡ παραλλαγή αὐτὴ μοῦ φαίνεται Ἡπειρωτικὴ, ὄχι Θεσσαλικὴ, καθὼς στογάζεται ὁ μακαρίτης καθηγητῆς μου Νικ. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγοῦδια τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ἔγδ. β', Ἀθήνα 1925, σελ. 314). Δὲν ἔχει δίκιο ὁ ἀκριβὸς μου μαθητῆς καὶ καλὸς μου συνάδελφος κ. S. Baud-Bovy νομίζοντας, πὼς ἡ παραλλαγή τῆς Λιογέννητης, ὅπως πρωτοτυπώθηκε στὴν «Εὐτέρπη», ἔχει δῶ κ' ἐκεῖ παραχαραχτῆ ἀπὸ τὸ Σπ. Ζαμπέλιο. — Ἀπὸ πὺν πῆγασαν τὰ δυὸ τραγοῦδια «Τῆς Ἡλιογέννητης» κ' οἱ «Χαιρετισμοὶ τῆς Ἡλιογέννητης» τοῦ Παλαμά (=Βωμοί: βιβλίον ἔβδομο, ἔγδ. β' Σιδέρη, Ἀθήνα, σελ. 180 - 205), κοίταξε τί γράφει ὁ ἴδιος ὁ Ποιητῆς, «Τραγοῦδια τῆς Πατρίδος μου», ἔγδ. β', Ἀθήνα (1934), σελ. κα' κ.ε., 118-120. Τὰ χρόνια μου καὶ τὰ χαρτιά μου, ἡ Ποιητικὴ μου, Α', σελ. 123, πρὸβλ. καὶ τὶς μελέτες τῆς κ. Λιλῆς Πατρικίου Ἰακωβίδου, Οἱ χαιρετισμοὶ τῆς Ἡλιογέννητης, Ἀθήνα 1929, Ἀντοῖα Καραγιάννη, Γύρο σιτὸν Παλαμά, Ἀθήνα 1932, σελ. 24 κ.ε., 124-140, Κ. Τσάτσου, Παλαμάς, (Ἀθήνα 1936, σελ. 87, 97 κ.ε., 357 (στὸ ἴδιο βιβλίον, σελ. 353, γίνεται λόγος καὶ γιὰ τὸ «Ἡλιογέννητο»

μέ την τραγική ιστορία τῆς ἀσύγκριτης κόρης, πού «τὴν εἶδεν ὁ ἥλιος, κοντοστάθηκε κι' ἄργησε νὰ βασιλέψη». Ἡ μακαρίτισσα Ἀννέτα Βελλιανίτη, θειά μου ἀπὸ τῆ σειρά τῆς μητέρας μου, ἔξυπνη, στοργική καὶ καλοκάγαθη Τριπολίτισσα, εἶχε παντρευτῆ στὸν Πειραιᾶ μετὰ Παξινὸ ἔμπορο, μὰ χήρεψε νέα μ' ἑφτά παιδιά, ἀγόρια καὶ κορίτσια. Ὅμως ἄξια μητέρα τοῦ παλιοῦ καλοῦ καιροῦ ἢ μεγάλη μου θειά καὶ μεγάλη γυναίκα Ἀννέτα Βελλιανίτη, — πού ν' ἀγιάσουν τὰ κόκκαλά της, — μετὰ πολλά βάσανα κατώρθωσε ν' ἀναστήση προπεύμενα τὰ παιδιά της (1), καὶ στὰ γηρατεῖα της δοκίμασε τὴ μεγάλη χαρὰ νὰ καμαρώνη μέσ' στὴν κοινωνία, μετὰ τὸ δίκιο της, τ' ἄξια καὶ τιμημένα ἀναστήματα της. Τῆς μεγάλης μου θειᾶς ὁ δεύτερος γιός, ὁ θεῖός μου Θεόδωρος Βελλιανίτης (1863 - 1934), εἶναι γνωστός λογοτέχνης, δημοσιογράφος καὶ πολιτικός· παλληκαρόπουλο πῆγε στὴ Ρωσία, ὅπου εἶχαμε συγγενεῖς πραγματευτάδες, ἔβαινε κεῖ ἑφτά - ὀκτὼ χρόνια, καὶ ξαναγυρίζοντας στὴν Ἀθήνα δημοσιογράφησε στὶς ἐφημερίδες «Ἀκρόπολις», «Ἀστὺ», «Ἐφημερίς» τοῦ Κορομηλᾶ καὶ σ' ἄλλα φύλλα, ἐνῶ σύγκαιρα ἦταν καὶ ταχτικὸς ἀνταποκριτὴς σοβαρῶν ἐφημερίδων τῆς Μοσκοβιάς· ἐδῶ στὴν Ἀθήνα στὰ γραφεῖα τῆς ἐφημερίδας «Ἀκρόπολις» τοῦ Β. Γαβριηλίδη γνωρίστηκε κ' ἐφιλιώθη μετὰ τὸν Κωστῆ Παλαμᾶ, πού κι' αὐτὸς τότε ἐργαζότανε στὴν ἴδια ἐφημερίδα. Ὁ θεῖός μου, ὁ Θεόδωρος Βελλιανίτης, κάποτε ἔγραψε καὶ

«Ἀσάλευτη Ζωή», ἔγδ. β', Ἀθήνα 1920, σελ. 50). Τὸ τραγούδι «Ὁ θάνατος τῆς Ἡλιογέννητης» = Φιφῆς Σπύρου Μερκούρη, πρωτοδημοσιεύτηκε στὶς ἐφημερίδες τῆς Ἀθήνας «Ἐστία» καὶ «Σκρίπ» τῆς 17 τοῦ Γιούλη τοῦ 1894, ἔπειτα στὸ ἡμερολόγιο τοῦ Ἰ. Ἀρσένη, «Ποικίλη Στοά» τοῦ 1895, σελ. 149-150, καὶ τελευταία στοῦ Κ. Παλαμᾶ, Δειλοὶ καὶ Σκληροὶ Στίχοι, ἔγδ. Α', Σικάγο 1928, ἔγδ. Β', Ἀθήνα (1933), σελ. 184-185 (πρβλ. Γ. Κ. Κατοίμπαλη, Βιβλιογραφία Κωστῆ Παλαμᾶ, Β' 1876-1900, Ἀθήνα 1943, σελ. 11, ἀριθ. 387).

(1) Ἀπὸ πολλά χρόνια κανένα ἀπὸ τὰ παιδιά τῆς καλῆς μου θειᾶς Ἀννέτας Βελλιανίτη δὲ ζῆ ἢ γενιά της ξεκλήρισε πέρα γιὰ πέρα. Ζῆ μόνον — κι' ὁ Θεὸς νὰ τὴν πολυχρονῆ — ἡ καλή μου θειά Πίτσα τοῦ ποτὲ Θεόδωρου Βελλιανίτη, πού εἶναι κόρη Πέτρου Μαυρομιχάλη ἀπὸ τῆ μεγάλη Μανιάτικη φαιμελιά.

ἀναμνήσεις σχετικὲς μετὰ τὸν Ποιητῆ (1), διέσωσε κιόλας καὶ μερικὸς στίχους του (2) καὶ τὶς ιστορίες μιᾶς νεανικῆς του ἀγάπης.

(1) «Δημοσιογραφικαὶ ἀναμνήσεις. Τὸ πρῶτον μου ἄρθρον.— Ὁ φόνος τοῦ τσάρου καὶ τὰ σάλια τοῦ στρατηγοῦ.— Κωστῆς Παλαμᾶς.— Ἡ πρώτη του ἐμφάνισις.— Δύο ἀνέκδοτα τετράστιχα του.— Τὸ ἀγιοκλήμα.— Ἱστορία ποιήματος τοῦ Παλαμᾶ.— Τὸ δράμα τῆς ὁδοῦ Κολοκοτρώνη.— Ἡ ἠρωὶς τοῦ δράματος.— Ἡ πολύκροτος δίκη.— Ἡ καταδίκη εἰς θάνατον.— «Αἱ συγκινήσεις τοῦ Εἰσαγγελέως», στὴν ἐφημερίδα τῆς Ἀθήνας «Πρωτῖα» ἀριθ. 329-390 (29 καὶ 30 τοῦ Δεκ. 1926) σελ. 1-2 καὶ 1. Ἐπειτα «Δημοσιογραφικαὶ ἀναμνήσεις (Ἡ νέα φάσις τοῦ Παλαμᾶ στὴν ἴδια ἐφημερίδα, ἀρθ. (= 19 τοῦ Δεκ. 1927). Πρβλ. καὶ Th. Vellimitis «Le cinquantenaire d'un poète.— Costis Palamas, στὴν ἐφημ. «Le Messager d'Athènes» τῆς 21 καὶ 24 τοῦ Δεκ. 1927 (κοίταξε Γ. Κ. Κατοίμπαλη, Παλαμική βιβλιογραφία 1926-1931, Ἀθήνα 1932, σελ. 5, 12).

(2) «Εἶχε γράψει μάλιστα [ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς] — γράφει ὁ θεῖός μου στὴν «Πρωτῖα» ἀρθ. 369 — ἓνα ποίημα εἰς τὸν Σολωμόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξέφραζε τὰς γνώμας... Τὸ χειρόγραφον τοῦ ποιήματος τὸ εἶχε δώσει εἰς ἐμέ, ὅτε δὲ τὸ ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν συλλογὴν του [Τραγοῦδια τῆς πατρίδος μου, ἔκδ. Α', Ἀθήνα τέλη 1886], ἀντιγράφοντας αὐτὸ ἴσως ἀπὸ μνήμης. ἔλησμόνησε νὰ περιλάβῃ δύο ἀπὸ τὰ ὠραιότερα τετράστιχα, τὰ ὅποια εὐρίσκω εἰς τὰ χειρόγραφα μου καὶ τὰ μεταφέρω ἐδῶ:

Γι' αὐτὸ στῶν τραγουδιῶν σου τὸ βιβλίον
ἀτέλειαιτους σὲ καταχνιὰ κρυμμένους,
ἐδῶ κ' ἐκεῖ, ἓνα-ἓνα, δύο-δύο
ἄφησες τόσους στίχους ζηλεμένους.
5 Στίχους σὰν περιστέρια δίχως ταίρι,
στίχους ταιράκια μὰ χωρὶς φωλιά,
στίχους σὰν ῥόδου φύλλα πού τ' ἀγέρι
τοὺς σκόρπισε ἀπ' τὴν τριανταφυλλιά.»

Στὴ δεύτερη ἔγδοση τῆς συλλογῆς «Τραγοῦδια τῆς Πατρίδος μου» (Ἀθήνα [1933]) μῆχαν καὶ τὰ δύο αὐτὰ τετράστιχα μετὰ πολλὰ παραλλαγές· σημειῶνω τὶς κυριώτερες: στίχ. 2-4:

σκόρπιοι ριγμένοι ἄν ἀπὸ τὴν τύχη,
μισόπλαστοι, ἓνας-ἓνας, δύο-δύο,
μαζὴ ἀστράφτουν καὶ σβύνουν τόσοι στίχοι

στίχ. 5: Στίχοι - χωρὶς - στίχ. 6: στίχοι - στίχ. 7: στίχοι ἄ — στίχ. 8: ἀπὸ τὴν. — Τὸ Παλαμικὸ τραγούδι γιὰ τὸ Σολωμό, πού γιὰ δαυτὸ γράφουμε παραπάνω, πρωτοδημοσιεύτηκε στὸ ἡμερολόγιο τοῦ Ἰ. Ἀρσένη, «Ποικίλη Στοά» τοῦ 1886, σελ. 375-376, ξανατυπώθηκε καὶ στὸ περιοδικὸ «Ἐστία», 1893, σελ. 91 καὶ στὴ ἐφημ. «Τὸ Ἀστὺ», τῆς 7-8 τοῦ Φλεβ. 1893 σελ. 1 (πρβλ. Γ. Κ. Κατοίμπαλη, Βιβλιογραφία Κωστῆ Παλαμᾶ, Β' σελ. 9, ἀρθ. 232).

ἀγάπης πού στάθηκε ἀφορμή νὰ γραφοῦν δύο Παλαμικά ἔργα, τὸ περίφημο τραγουδάκι «Νᾶμουν τ' ἀγιόκλημα»⁽¹⁾ καὶ τὸ διήγημα «Αἱ συγκινήσεις τοῦ ἀντιστασιαγγελέως»⁽²⁾. Ἀπὸ τὰ 1893 ὁ θεὸς μου, ὁ Θόδωρος Βελλιανίτης, τό 'ριξε στὴν πολιτική, βγήκε ἀρκετὲς φορὲς βουλευτὴς στους Παξοὺς καὶ στὴν Κέρκυρα, καὶ στὰ 1924 γίνηκε καὶ Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας, στὴ Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ μετάφρασε στὴ γλῶσσα μας ἀφ' τὸ ρούσικο πρωτότυπο τοῦ Α. Σκαμπιτσέφσκι τὴν «Ἱστορία τῆς Ρωσικῆς Λογοτεχνίας» (δύο τόμοι, Ἀθήνα 1905-1907). Ὁ πρῶτος τόμος, σελ. 5-235, περιέχει μιὰ πρωτότυπη πολὺ διδαχτικὴ εἰσαγωγὴ στὴν παλιότερη ρούσικη φιλολογία⁽³⁾, γραμμὴν ἀπὸ τὸ μεταφραστή). Μὰ καὶ πολὺ πρωτότερα, ἀπάνω-κάτω ἀπὸ τὰ 1885, μὲ μεταφράσεις, μὲ μελέτες καὶ ὁμιλίες ὁ θεὸς μου, ὁ Θόδωρος Βελλιανίτης,

(1) «Τραγουδία τῆς πατρίδος μου», ἔγδ. Β', σελ. 121-122. Τὸ τραγουδάκι «Νᾶμουν τ' ἀγιόκλημα», πού μιὰ φορά περνοῦσε ὡς τὸ παράλληλο τῆς «Ἀνοιξῆς» τοῦ Πολέμη (Χειμῶνανθοί, ἔγδ. Σιδέρη, 1928, σελ. 11) καὶ τῆς Ἀμυγδαλιᾶς τοῦ Δροσίνη (Διάβασε τουτουνοῦ τὰ Σκόρπια φύλλα τῆς ζωῆς μου, Ἀθήνα 1940, 140-141, πρβλ. καὶ Σ. Σκίπη στὴν ἐφημερίδα τῆς Ἀθήνας «Βραδυνή», ἀρθ. 7103 (=1 τοῦ Μάρτη 1943, σελ. 1). Τὸ τραγουδάκι «Νᾶμουν τ' ἀγιόκλημα», γραμμένο στὰ 1878, δὲν εἶναι τόσο λησμονημένο ὅπως νόμιζε ὁ θεὸς μου Θόδωρος Βελλιανίτης (ὅπως παραπάνω, ἀρθ. 389, σελ. 2), μόνον οἱ περισσότεροι τραγουδιστὲς τοῦ γνωρίζουν τὸ τραγούδι, μὰ δὲν ξέρουν, ὅτι εἶναι τοῦ Παλαμᾶ, καὶ δὲν ξέρουν, ἀκόμη, —ὅπως καὶ ἡ ταπεινότητά μου δὲν ξέρει, —ποιὸς τὸ ἔχει τονίσει (πρβλ. καὶ Σ. Σκίπη, ὅπου παραπάνω). Γιὰ τὴ Βιολέττα, πού στὰ εἴκοσι χρόνια τοῦ εἶχε ἀθῶα ἀγαπήσει ὁ Ποιητὴς, πού τὴν ἔλεγεν αὐτὸς καὶ Κερασιά καὶ τίς εἶχε ἀφιερῶσει καὶ τὸ «Ἀγιόκλημα», βρίσκει, διαβαστὴ μου, θλιβεροὺς στίχους στὰ Παλαμικά «Παράκαιρα», ἔγδ. Β', σελ. 37-38. Πρέπει δὴ ν' ἀναφέρω καὶ τὸ τραγούδι γιὰ τὸ Παλαμικὸ «Ἀγιόκλημα» στὸ περιοδικὸ «Ἑλληνίς» (τεῦχος τ' Ἀπρίλη 1936, σελ. 89), τραγούδι γραμμένο ἀπὸ τὴν ζαχαρομίλητη ποιήτρια Αἰμιλία Κούρτελη-Ζωϊπούλου-Δάφνη (†1941), πού τὴν ἔκλαψε σὺν ἀδερφῇ.

(2) Στὸ περιοδικὸ «Ἐστία», τῆς 3 Ἀπρ. 1888, σελ. 204-215, ἐκναυπώθηκε μεταφρασμένο στὴ δημοτικὴ καὶ μὲ τὴν ἐπιγραφὴ «Παθήματα δικαστικοῦ, στὰ Διηγήματα τοῦ Παλαμᾶ» ἔγδ. Α'. (Ἀθήνα [1920]). — Πρβλ. Γ. Κ. Κασιμάλη, Βιβλιογραφία Κωστῆ Παλαμᾶ, Β' 1876-1900, σελ. 23, ἀριθ. 701.

(3) Φτάνει ὡς τὸ Γόνολ (1809-1852).

εἶχε ἀρχίσει νὰ κάνη — πρῶτος αὐτὸς — γνωστοὺς στὸν Ἑλληνικὸ λαὸ πολλοὺς Ρούσους ποιητὲς καὶ πεζογράφους, π.χ. τὸν Μιχαὴλ Ἰούριεβιτς Λέρμοντωφ (1814-1841), τὸν Νικόλαον Ἀλεξίεβιτς Νεκράσωφ (1821-1878), τὸν Ἰβάν Τουργένιεφ (1818-1883), τὸν Μιχαὴλ Εὐγράγιος Σαλτικῶφ (1826-1889), τὸν Βσέβολοδ Μιχαήλοβιτς Γκάσσιν (1855-1888), τὸν Συμεὼν Ἰακώβλεβιτς Νάδσων (1862-1887), τὸν Συμεὼν Γρηγόριεβιτς Φρουγγ καὶ τὸν ὀρητικὸ Βησσαρίωνα Γρηγόριεβιτς Μπελίνσκι (1811-1848), πού τὴ μοναδική του κόρη⁽¹⁾ χάρισε στὴν Ἑλλάδα. Καὶ πολλὰ μελετήματα γιὰ τὴν νέα φιλολογία μας⁽²⁾ καὶ μονογραφίες σχετικὲς μὲ διάφορα βυζαντινὰ⁽³⁾ καὶ νεοελληνικὰ⁽⁴⁾ ἱστορικὰ θέματα ἔγραψεν ὁ θεὸς μου Θόδωρος Βελλιανίτης, πού μ' ἀγάπησε ἀπὸ μικρὸ παιδί περισσότερο ἀπ' τᾶλλα τοῦ τ' ἀνίψια, γιατί ξεχώριζε ἀναμέσα σὲ δαῦτα γιὰ τοὺς καημοὺς μου γιὰ λουλούδια, τραγούδια, πουλιά, βιβλία καὶ κατορθώματα... Ὁ θεὸς μου ὁ Θόδωρος Βελλιανίτης, ὅπως καὶ τᾶλλα τοῦ τ' ἀδέρφια,

(1) Παντρεύτηκε στὴν Κέρκυρα τὸν καλὸ δικαστικὸ Γεώργ. Μπένση (1838-1904), πέθανε στὴν Ἀθήνα στὰ 1903, εἶναι ἡ πολυτιμὴ μητέρα τοῦ ἀγαπητοῦ μου συνάδερφου κ. Βλαδμημηρου Μπένση, τοῦ φιλόδοξου γιατροῦ καὶ καθηγητῆ στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἀθήνας.

(2) Γεράσιμος Μαρκοῦδης. Μελέτη ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῷ «Παρνασσῷ». Ἀθήνα 1890 (πρβλ. Κωστῆ Παλαμᾶ στὴν «Ἐστία» 1890, τόμ. Β', σελ. 113, Τὰ πρῶτα Κριτικά, Ἀθήνα 1913, σελ. 48). Πολυλάς, Μαρκοῦδης καὶ ἡ σχολὴ τῆς Κερκύρας = Διαλέξεις περὶ Ἑλλήνων ποιητῶν τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ἔκδ. Β', τόμ. Β', σελ. 221-276 κλ. Τ' ἀρθρα τοῦ Θ. Βελλιανίτη «Θεσσαλικαὶ ἐντυπώσεις» («Ἐφημερίς» τῆς Ἀθήνας τῆς 30 τοῦ Γιοῦνη 1894) περιέχουν ἀποσπάσματα ἀφ' τὸ Παλαμικὸ «Τραγούδι τῶν βουνῶν» (πρβλ. Γ. Κ. Κασιμάλη, Βιβλιογραφία Κωστῆ Παλαμᾶ, Β' 1876-1900, Ἀθήνα 1943, σελ. 10, ἀρθ. 292, σελ. 27, ἀρθ. 795, 29, ἀρθ. 848).

(3) Μανουὴλ Παλαιολόγος «Οἱ γάμοι τῆς Σοφίας Παλαιολόγου» (αὐτὰ γαλλικὰ) κλ.:

(4) «Κορυθαὶ καὶ Μοσχόπολις» (ἀγγλικά). «Οἱ πρῶτοι ἰδρυταὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας» — «Ἡ ἀναγέννησις τῶν Ἀθηνῶν» (ἀγγλικά). «Παλαιοὶ ὁδοί, παλαιαὶ φυσιογνωμίαι». «Τὰ θεάτρα καὶ τὰ καφενεῖα ἐπὶ Ὀθωνος». «Ἡ δούκισσα τῆς Πλακεντίας». «Ἡ Κόμισσα Θεοτόκη» κλ. Πρβλ. καὶ τ' ἀρθρο τοῦ Ν. Λάσκαρη «Βελλιανίτης Θεόδωρος» στὴ «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ», τομ. ε', Ἀθήνα [1928] σελ. 939.

ξεχωριστά ὁ πιὸ μικρός, ὁ Εὐθύμιος (Ξακουστός δικηγόρος καὶ βουλευτής, πιὸ Ξακουστός τραγουδιστής καὶ ξεφαντωτής τῆς παλιᾶς Ἀθήνας) ἦσανε καὶ κοσμικοὶ ἄθρωποι στὸ σπίτι τους στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ περασμένου αἰώνα (στὴν ὁδὸ *Δερβενίων* ἀρθ. 14, κ' ἀργότερα στὴν ὁδὸ *Θεμιστοκλέους* ἀρθ. 52) σύχνασαν κάθε Παρασκευὴ πρὸς τὸ λιόγευμα λογοτέχνες, ζωγράφοι, πεζογράφοι, πολιτευτὲς καὶ παλιότεροι καὶ πρωτόβγαλτοι τῶν καιρῶ ἐκεῖνο. Ὁ Σουρῆς, ὁ Πολέμης, ὁ Νισβάνας, ὁ Δ. Γ. Καμπούρογλου, ὁ Ἰ. Καμπούρογλου, ὁ Λάμπρος Ἀστέρης, ὁ Ν. Σπανδωνῆς, ὁ Ἀλ. Μωραϊτίδης, ὁ Ἀ. Κουρτίδης, ὁ Ἰ. Δαμβέρογης, ὁ Γ. Βῶκος, ὁ Α. Προβελέγγιος, ὁ Δ. Χατζόπουλος - Μποέμ, ὁ Α. Καρκαβίτας, ὁ Γ. Καμπύσης, ὁ Δ. Ταγκόπουλος, ὁ Στ. Μαρτζώκης, ὁ Ἡλίας Βουτιερίδης, ὁ Σ. Παγανέλης, ὁ Γ. Στρατήγης, ἡ κυρία Παρρὲν καὶ οἱ ζωγράφοι Γ. Ροῦλὸς καὶ Θ. Ράλλης ἦσαν τὶς Παρασκευὲς οἱ πιὸ συχνοὶ ξένοι στὸ Βελλιανιταῖκο σπίτι, πού βραδύτερα συμπεθέρισε καὶ μετὰ τὴ Μανιάτικη γενιὰ τῶν Μαυρομιχαλαίων⁽¹⁾. — «Μά, φίλε μου, καλὰ-καλὰ δὲν ἄρχισες — μου ψιθυρίζει μιὰ φωνὴ — καὶ πολὺ ξαλάργισες καιρὸς νὰ ξαναγυρίσης ἐπιτέλους στὸ προκείμενόν σου, στὴν ἀνοιξή τοῦ 1895, μέρα Παρασκευὴ, πού ἡ συχωρεμένη ἡ μητέρα σου σ' ἔστειλε μετὰ θέλημα στὴ θειά σου τὴ Βελλιανίταινα».

Ἦταν ἀκόμη πρῶτιμο δειλινὸ σὰν ἔφτασα στὸ Βελλιανιταῖκο τὸ σαλόνι του, πού τὸ στόλιζαν παλιοὶ βενετσιάνικοι καθρέφτες, μοσκοβίτικα πλουμιστὰ βάζα, εἰκόνες βυζαντινοκρητικῆς τέχνης καὶ μοντέρνα ἔργα τοῦ Γιαλλινᾶ, τοῦ Μποκατσιάμπη καὶ τοῦ Παύλου Προσαλέντη, ἦταν ἔτοιμο νὰ δεχτῆ τοὺς συνηθισμένους ξένους του τῆς Παρασκευῆς. Μὰ τὴ στιγμή πού θαρρετὰ μπῆκα στὸ σαλόνι, δὲν ἦταν σ' αὐτὸ παρὰ ὁ θεὸς μου Θόδωρος Βελλιανίτης, μιὰ θεωρητικὴ κυρία, πού συχνὰ εἶχε τύχει νὰ τὴν ἴδῃ στὸ δρόμο, κ' ἕνας κύριος μικροκαμωμένος, κακοφτιασμένος, ἀδύνατος, ὄξυγένης, πολὺ μεγαλοφροῦδης, μὰ προικισμένος μετὰ δυὸ βαθειά, γεμάτα δύναμη μάτια. Ὁ θεὸς μου παρουσίασε τὴν ταπεινότητά μου

στὸν κύριο καὶ τὴν κυρία μετὰ κάποια καλὰ λόγια γιὰ τὸ μαθητὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ εἶπε κιόλας: *ὁ ἀνεπιός μου εἶναι καὶ ἀρχισυντάκτης μιᾶς μαθητικῆς ἐφημερίδος.* Καὶ προτοῦ ὁ θεὸς μου νὰ προφτάσῃ νὰ πῆ καὶ τ' ὄνομα τοῦ κυρίου καὶ τῆς κυρίας, πού βρισκόντο στὸ σαλόνι του, ὁ ἀνεπιός ἀπάντησε: *Ἡ ἐφημερίδα μας μ' ἔχταχτο μουσικὸ παράρτημα δήλωσε, ὅτι πᾶναι τὴν ἔγδοσή της ἔβγαυε παράνομα ὡς τώρα, χωρὶς δηλαδὴ νὰ πάρῃ τὴ σχετικὴ ἄδεια ἀπὸ τὸ σχολάρχῃ μας, πού ἀνεκάλυψε τὴν παρανομία, ἀπαγόρευσε τὴν ἔγδοσή τῆς ἐφημερίδας κ' ἐτιμώρησε τὸν ἀρχισυντάκτη τῆς μ' ἀρκετὲς τσουχτερὲς ξυλιές.* Οἱ ἀκροατὲς τοῦ ἀρχισυντάκτη χαμογελοῦσαν συμπαθητικὰ γιὰ τὸ τελευταῖο πάθημά του. Καὶ ὁ θεὸς μου εἶπε: *Σήμερα, Νίκο, εἶσαι τυχερός. Θὰ γνωρίσης τὸ μεγάλο μας ποιητὴ, τὸν ποιητὴ Κωστῆ Παλαμᾶ καὶ τὴν Κυρία Μαρία Παλαμᾶ.* Μετὰ μεγάλη συγκίνηση καὶ μ' ὀρμὴ παιδικὴ πῆρα κ' ἐφίλησα τὸ χέρι τοῦ Ποιητῆ, πού ξεφάνιστηκε (δὲν ἦταν — φαίνεται — ἀκόμη συνηθισμένος σὲ χειροφιλήματα ἀπὸ θαυμαστὲς του). *Χωρὶς ἄλλο, Νίκο, — εἶπεν ὁ θεὸς μου, — ἔχεις διαβάσει πολλὰ ποιήματα τοῦ κ. Παλαμᾶ. Κ' ἔχω διαβάσει — ἀπάντησα μετὰ τὸ θάρρος ὁμολογητῆ — καὶ ξέρω κ' ἀπέξω στίχους τοῦ κυρίου Παλαμᾶ. Κι' ἀμέσως ἄρχισα νὰ ξεφωνίζω:*

Ἐμὲ μετὰ λέν Δεξιλεον. Ἐγὼ εἶμαι τῆς Ἀθήνας
τὸ λατρευμένο τὸ παιδί, τ' ἀγένειο παλληκᾶρι.
Μ' ἀνάθρεψαν τὰ βροντερὰ τραγούδια τοῦ Τυρταίου.
Καὶ τάρραξαν τὸν ὕπνο μου τὰ ὄνειρα τοῦ Αἰ-
σχύλου⁽¹⁾.

Ἐμὲ μετὰ κράζουν Ἠγησώ: διαβάτη, ἐμπρός σου
[στέχει
ἡ νέα παρθένα, τὸ λευκὸ τὸ κρίνον ὅπου μόλις
ἀνοιχθῆ χέρι ἀνθρώπινο δὲν ἔπλωσε σ' ἐκεῖνο,
δὲν τὸ εἶδε μάτι ἀνθρώπινο, καὶ τὰ φτερά τῆς
[αὔρας
καὶ τῆς ἀύγῆς τὰ δάχτυλα μήτε κ' ἐκεῖνα ἀκόμα
δὲν ἔγγιζαν τὰ φύλλα του· ἐγὼ εἶμ' ἡ ἀγνὴ παρ-
[θένα⁽²⁾].

Ἡ προσπάθεια τῆς τοτινῆς ἀγωγῆς μας

(^{1, 2}) = «Οἱ τάφοι τοῦ Κεραμεικοῦ», στὴ συλλογὴ τὰ «Μάτια τῆς Ψυχῆς μου», ἐγδ. «Ἐστίας», Ἀθήνα 1892, σελ. 50-62 (οἱ παραπάνω

(¹) Κοίταξε παραπάνου σελ. 28, ὑποσημ. 1.

δὲν ἦταν — Θεὸς φυλάξοι! — νὰ φανερώσῃ τὴν Παλαμικὴ ψυχὴ καὶ νὰ διαδώσῃ νεοελληνικὲς τεχνοτροπίες· ἡ σχολικὴ μᾶς ἀγωγή ὡς πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ εἶχε, ἀκόμη τότε, κεντρικὸ καὶ βαθύτερο σκοπὸ νὰ διδάξῃ στὰ παιδιά τὴ γραμματικὴ καὶ πρῶτα-πρῶτα τ' ἀνώμαλα καὶ ἐλλειπῆ ῥήματα τῆς δοξίμου Ἀττικῆς διαλέκτου. Ἔτσι κ' ἔπειτα ἀπὸ χρόνια ἕκαστὸ καὶ παραπάνω ἔβλεπε νὰ συμβαίῃ ὅ,τι γράφει ὁ Πηλορείτης Δανιὴλ Φιλίππιδης⁽¹⁾ γιὰ τὸ σπουδαῖο τῆς ἐποχῆς του, ποὺ ἤξερε « πόσους χρόνους ῥημάτων ἐμεταχειρίζονταν πρωτύτερα ἀπὸ δυὸ χιλιάδες χρόνους εἰς ταῖς Ἀθήναις, καὶ πόσους μεταχειρίζοντο στὴν ἐποχὴ του » τοῦ ἦταν σοφία μ' ἑπτὰ σφραγίδες βουλωμένη. Μολονόπου ὁ μακαρίτης Ν. Γ. Πολίτης, ὁ πατέρας τῆς συστηματικῆς Νεοελληνικῆς Λαογραφίας, ὄντας στὰ 1884-1889 τμηματάρχης τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας γιὰ τὴ μέση Ἐχπαίδευση, ὠρίσε στὰ μαθήματα αὐτῆς καὶ τὰ Νεοελληνικὰ ἀναγνώσματα⁽²⁾, αὐτὰ σχεδὸν πουθενὰ δὲν διδάχτηκαν, σὰν ἔπαυεν ὁ φωτεινὸς Ν. Γ. Πολίτης νὰ κυβερνᾷ τὴ μέση Ἐχπαίδευση. Γι' αὐτὸ μὲ κάποιον ξάφνισμα ἄκουσεν ὁ Ποιητὴς τότε — στὸ σαλόνι τοῦ Θόδωρου Βελλιανίτη — τὸ μικρὸ μαθητὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ ν' ἀπαγγέλλῃ στίχους ἀπὸ τοὺς « Τάφους τοῦ Κεραμεικοῦ ». Μὰ τὸ ξάφνισμα τοῦ Ποιητῆ ἦταν μεγαλύτερο, σὰν τοῦ ἱστορησαί, ὅτι στίχους γιὰ τὸ Δεξιλέο καὶ τὴν Ἥγησὸ τοὺς εἶχα καὶ πρωτύτερα ἀπαγγέλλει στὸν Κεραμεικόν, ὅπου μᾶς εἶχε μιὰ μέρα ὀδηγήσει ὁ σχολάρχης μᾶς ἄφοῦ γιὰ τὸ ἀρχαῖο νεκροταφεῖο εἶπε καὶ μερικὰ λόγια ὁ κύριος σχολάρχης, παίρνοντας ἀπὸ αὐτοὺς τὴν ἄδεια, ἀπάγγελμα κ' ἐγὼ τοὺς Παλαμικοὺς στίχους γιὰ τὸ «λεβέντη Καβαλλάρη», «τ' ἀμάραντο ἀσπρολούλουδο τῆς Ἀθηναίας Τέχνης», καθὼς καὶ γιὰ τ' «ἄυλο ἄ-

γαλμα» τῆς Παρθένας⁽³⁾· μὰ κάπως παρᾶκουσεν ὁ κύριος σχολάρχης, ποὺ ἴσως καὶ νὰ μὴν ἤξερε καθόλου τ' ὄνομα *Κωστῆς Παλαμᾶς*, καὶ νόμισε πὼς οἱ στίχοι, ποὺ ἀπάγγειλα, ἦτανε δικοί μου στίχοι!⁽⁴⁾ Ἡ κυρία Παλαμᾶ ἦταν περισσότερο ὁμιλητικὴ μὲ τὸ μαθητοῦδι τοῦ Ἑλληνικοῦ· τὸ ρώτησε μερικὰ πράγματα κ' ἐχάρηκε, βλέποντας πὼς αὐτὸ ἦταν κάπως μικροθησαυριστὴς τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου· τὸ μαθητοῦδι τοῦ Ἑλληνικοῦ εἶχε διαβάσει καὶ τὸν « Ὑμνος εἰς τὴν Ἀθηνᾶν », τυπωμένο σὲ ξεχωριστὸ φυλλάδιο, κ' ἄλλους πολλοὺς στίχους τοῦ Ποιητῆ σκορπισμένους δῶ κ' ἐκεῖ, μάλιστα στοὺς τόμους τῆς « Ἐστίας », ὅταν τὴν ἔβγαζαν ὁ Ν. Γ. Πολίτης, ὁ Δροσίνης κ' ὁ Ξενοπούλος.

Αὐτὸ ἦταν — ὅπως τὸ ἱστόρησα παραπάνω — τὸ πρῶτο μου συναπάντημα μὲ τὸν Ποιητὴ· ξανασημειῶνω τὸν καιρὸ: μιὰ μέρα *Παρασκευῆ, ἀνοιξῆ τοῦ 1895*. Ἄς προσθέσω, πὼς φεύγοντας τότε ἀπὸ τὸ Βελλιανιταῖκο, ὁ Ποιητὴς καὶ ἡ κυρία Μαρία Παλαμᾶ ἔδωκαν τὸ χέρι καὶ στὸ μαθητοῦδι τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ μὲ καλωσύνη τὸ εὐχέθηκαν· καὶ τὸ μαθητοῦδι τοὺς ξαναφίλησε τὸ χέρι μὲ πραγματικὸ σεβασμὸ καὶ μὲ περηφάνεια, γιὰτὶ ἀξιώθηκε προσωπικὰ νὰ γνωρίσῃ τὸν ποιητὴ, ποὺ εἶχεν ὡς τότε χάρισει στ' ὀλόφωτο ἱερὸ τῶν Μουσῶν κ' ἄλλα χαρίσματα καὶ τὰ « Τραγούδια τῆς πατρίδος μου » καὶ τὸν « Ὑμνος στὴν Ἀθηνᾶν » καὶ τὰ « Μάτια τῆς ψυχῆς μου » καὶ τὸ θλιβερὸ διήγημα « Θάνατος παλληκαριοῦ »⁽⁵⁾. Καὶ τί χαρὰ ἔννοιωσε τὸ μαθητοῦδι τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ πόσο καμάρωσε γιὰ τὴ μεγάλη τιμὴ, ὅταν δυὸ-τρεῖς μέρες ἔπειτα ἀπὸ τὸ πρῶτο συναπάντημά του μὲ τὸν Κωστὴ Παλαμᾶ ἔλαβε χάρισμα ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ποιητὴ τὰ « Μάτια τῆς ψυχῆς μου », ὅπου — καθὼς ξέρει ὁ διαβυστῆς

στίχοι στίς σελ. 54-59), πρβλ. καὶ παρακάτω, σελ. 31α κ.β. Κοίταξε καὶ Γ. Κ. *Κασιμπαλή*, Βιβλιογραφία Κωστῆ Παλαμᾶ, Β' 1876-1900, σελ. 27 ἀριθ. 795-799).

(1) « Γεωγραφία νεωτερικὴ ἐρασιθεσία ἀπὸ διαφόρους Συγγραφεῖς παρὰ Δανιὴλ [Φιλίππιδου] ἱερομονάχου καὶ Γρηγορίου [Κωνσταντῆ] ἱεροδιακόνου τῶν Δημητρηέων... Τόμος πρῶτος. Ἐν Βιέννῃ, 1791 », σελ. 178.

(2) Πρβλ. *Σελ. Π. Κυριακίδη* στὸ περιοδικὸ « Λαογραφία », τόμ. Ζ' (1923) σελ. 15'.

(3) Πρβλ. *Κωστῆ Παλαμᾶν*, Ἰαμβοὶ καὶ Ἀνάπαιστοι, Α' ἔγδ. Ἀθήνα 1897 (= τέλη 1896) σελ. 2, καὶ παραπάνω σελ. 30, καὶ παρακάτω σελ. 30, ὑποσημ. 3.

(4) Ἀπὸ τῆς μαθητικῆς ἐφημερίδας (πρβλ. παραπάνω σελ. 30) ποὺ ἤμουνα ὁ ἀρχισυντάκτης τῆς, εἶχε μάθει ὁ κύριος σχολάρχης, ὅτι κ' ἡ ταπεινότητά μου ἔγραφε τότε κουτσὰ στιχάκια.

(5) Πρωτοδημοσιεύτηκε στὴν « Ἐστία » τοῦ 1891, τομ. Β', σελ. 161-163, 171-173, 188-194, 204-207.

μου — συντάζεται και τὸ τραγούδι τοῦ Δεξιλέου καὶ τῆς Ἑγησῶς μέσα σταῦς « Τάφους τοῦ Κεραμικοῦ » (¹). Καὶ τὸ χάρισμα πρὸς ἓνα ἀσήμαντο κι' ἀνήμπορο μαθητοῦδι δὲν ἦταν τίποτε τὸ ξεχωριστό, ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ χίλια-μύρια δείγματα συμπαθείας τοῦ Ποιητῆ πρὸς τὸ παιδί, πού ἡ Παλαμικὴ μοῦσα τ' ἀγάπησε ἀπὸ καρδιάς καὶ τὸ γλυκοτραγούδησε μὲ λογιῆς-λογιῆς σκοπούς (²).

Ἡ κυρία Μαρία Παλαμᾶ τότε, ὅταν τὸ μαθητοῦδι τοῦ Ἑλληνικοῦ εὐλαβικὰ τῆς πρωτοφίλησε τὸ χέρι, ἦταν στὴν ἀνθῆση τῆς δεύτερης — ὅπως λέμε — νιότης (ἀπάνω - κάτω 35 χρονῶ) γεμάτη Μεσολογγίτισσα, μὲ πλαστικὴ κορμοστασιά, μὲ χαρούμενο πρόσωπο, μὲ μάτια σκιερὰ μαζὶ καὶ λαμπερά, ἦταν θαυμαστὴ κυρὰ καὶ στὴ γνώμη. Θεέ μου, τῶν μικρῶν παιδιῶν ἀκόμη.

Οἱ Βάλβηδες. Ἡ κυρία Μαρία Παλαμᾶ κρατοῦσε ἀφ' τὴν οἰκογένεια Βάλβη (³), μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ πύσῆμες τῆς Αἰτωλοακαρνανίας: ἓνας κλάδος αὐτῆς τῆς οἰκογένειας εἶχε κονέψει στὴν Κατοχὴ τῆς Ἀκαρνανίας (⁴), ἄλλος στὸ Μεσολόγγι. Ἀπὸ τὸν πρῶτο κλάδο γνωστὸς εἶναι ὁ ἀγωνιστὴς *Γιάννης Βάλβης* (1798-1884), πού ἀφ' τὴν πολλὴ καταδρομὴ τ' Ἀλῆ-Πασᾶ τῶν Γιαννίνων πῆρε τὰ μαῦρα ξένα πηγενάμενος στὴν Ἰταλία καὶ στὴν Ἰσπανία, μὰ σὰν ἀρχισεν ὁ ξεσηκωμὸς τοῦ 1821 ξαναγύρισε

στὴν πατρίδα κ' ἐπολέμησε στὸ Μεσολόγγι κι' ἄλλοῦ. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς διαβασιές μου θὰ θυμοῦνται, στοχάζομαι, ὅτι ἡ Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνηση τῆς Δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδας ἔστειλε στὰ 1823 τὸ Γιάννη Βάλβη στὴν Κεφαλλονιά γιὰ νὰ καλωσορίσῃ τὸ λόρδο Μπάυρον καὶ τὸν προτρέψῃ μὲ κατάλληλο τρόπο νὰ κατενοδοθῆ στὸ Μεσολόγγι κι' ὄχι σ' ἄλλο μέρος τῆς Ἐπαναστατημένης Ἑλλάδας. Καὶ πρωτύτερα ἀπὸ τὸ 1821 καὶ στοὺς χρόνους τοῦ Ὀθωνα ὁ Γιάννης Βάλβης, ὁ Κατοχιανός, ἦταν καὶ καπετάνιος ἐμπορικοῦ караβιοῦ· ὁ γιὸς του Ἀντώνης Βάλβης, πού εἶχε σπουδάσει δικηγόρος καὶ πολιτεύετο κιόλας, εἶχεν ἀποκατασταθῆ δῶ καὶ πολλὰ χρόνια στὸ Μεσολόγγι (⁵) χωρὶς νὰ κόψῃ ποτές τὸ σύνδεσμό του πρὸς τὴν πατρογονικὴ του Κατοχή. Τοῦ Ἀντώνη Βάλβη τοῦ ἄρεσε νὰ λέγῃ, ὅτι οἱ Βάλβηδες τῆς Αἰτωλοακαρνανίας εἶναι παρακλάδι τῆς φαμελειᾶς Balbi (⁶), πού ἀπὸ αὐτὴ κρατοῦσε ὁ πολυγραφώτατος καὶ γνωστότατος γεωγράφος καὶ στατιστικὸς Ἀντριανὸς Balbi (1782-1848) (⁷). Κ' ἤθελεν ἀκόμα — ἴσως μὲ τὸ δίκιο του — ὁ Ἀντώνης Βάλβης ὅλους τοὺς Βάλβηδες τῆς Αἰτωλοακαρνανίας πέρα γιὰ πέρα *Κατοχιανούς*, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν *Κατοχὴ* (τοῦ δήμου Οἰνειάδος).

Ἀπὸ τὸν Μεσολογγίτικο κλάδο τῶν Βάλβιδων πρῶτα-πρῶτα πρέπει νὰ μνημονευθοῦν οἱ δύο μεγάλοι νομικοὶ *Ζαφείρης-Ζηρόβιος* (1800-1886) κι' ὁ *Δημήτρης* (1814-1 τοῦ Γεν. 1892), πού κ' οἱ δύο τους στάθηκαν καὶ πρωθυπουργοὶ τῆς πολιτείας μας. Ὁ Δημ.

(¹) Πρβλ. παραπάνω σελ. 30. Γιὰ τὴ σκέψη τοῦ ἐπικού τραγουδιοῦ τοῦ Δεξιλέου τῶν « Τάφους τοῦ Κεραμικοῦ » πρὸς τὸ λιγόστιχο τραγούδακι στὸ Δεξιλεὸ στίς « Ἐκατὸ Φωνές » (ἀρθ. 53) τῆς « Ἀσάλευτης ζωῆς » κοίταξε ὅσα φανερώναί κ' ἐξηγῆ ὁ ἴδιος ὁ Ποιητὴς. Τὰ χρόνια μου καὶ τὰ χαρτιά μου. Α', σελ. 68 κ. ἐ. Ἄλλο τραγούδι γιὰ τὴν Ἑγησῶ, ἔξω ἀπὸ κεῖνα τῶν Τάφους τοῦ Κεραμικοῦ καὶ τῶν Ἰάμβων καὶ Ἀνταρπαισίων (ἀρθ. 2) βρῖσκετε καὶ στὰ Παλαμικά Παράκαιρα, ἐγδ. β', σελ. 83-84.

(²) Πρβλ. Γ. Κ. *Κασιμίπαλη*, Τὸ παιδί στὴν ποίηση τοῦ Παλαμᾶ. Ἀθήνα 1929. *Μίλτον Κουτσουρά*, Ὁ Κωστής Παλαμᾶς καὶ τὰ Ἑλληνικὰ νιάτα, Ἀθήνα 1930.

(³) Δὲν εἶναι ξενικὴ καταγωγή τῶν Βάλβιδων τῆς Αἰτωλοακαρνανίας. Κοίταξε ὁμως τί ἔλεγεν ὁ Ἀντώνης Βάλβης, παρακάτω, σελ. 32β.

(⁴) Οἱ Βάλβηδες τῆς Κατοχῆς — καθὼς μολογᾶνε — εἶχαν παλαιότερα τὸ παράνομα *Γλιᾶμος*, λέγονται *Κατοχιανοὶ* κατὰ τὸ χωριὸ τους· πρβλ. καὶ Α. Κ. *Στασιόπουλο*, Τὸ Μεσολόγγι, τομ. Α'. Ἀθήνα 1926, σελ. 119, ὅπου 1.

(⁵) Πρβλ. παραπάνω, σελ. 32α.

(⁶) Πρβλ. Κ. Α. *Στασιόπουλο*, ὁ. π., σελ. 119 ὑπόσημ. 1.

(⁷) Ἡ ἐπιτομὴ τῆς Γεωγραφίας (Abrégé de Géographie) τοῦ Ἀντριανοῦ Balbi ἔχει μεταφραστῆ καὶ στὴ γλῶσσα μας κ' ἔχει διαδοθῆ πολὺ καὶ στὸ γένος μας: « Γεωγραφία ἐκτεθεισα μὲν γαλλισινὶ ὑπὸ Ἀδριανοῦ Βάλβι, ἐρμηνευθεῖσα δὲ διὰ τὴν χρῆσιν τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ Κ. Μ. Κούμα. Μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ ἀποβίωσιν ἀναθεωρηθεῖσα καὶ μὲ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Γαλλικοῦ προτυποῦ παραβληθεῖσα ἐξεδύθη ἐπιστοσίᾳ καὶ διορθώσει τῶν ἀδελφῶν Δ. καὶ Ν. Ἀργυριάδων. Ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀντ. Μπένκο (πρῶτην Ἀυκούλ) 1838 ». τόμοι τρεῖς (πρβλ. J. Σ. *Γκίρη-Β. Γ. Μέξα*, Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία 1800-1863, τόμ. Α'. Ἀθήνα 1939, σελ. 428, ἀρθ. 2986.

Βάλβης ως δικαστικός έφτασε ως τόν ανώτατο βαθμό τής σχετικής Ιεραρχίας, έγινε δηλαδή πρόεδρος του 'Αρείου Πάγου' πρωθυπουργός έκαμε στην ύπηρεσιακή Κυβέρνηση τής 24 του 'Απρ. - 8 του Μάη 1886, πού τή διαδέχτηκεν ο Χαρ. Τρικούπης. 'Ο Ζαφείρης Βάλβης, πού μετωνομάστηκε στα 1813 Ζηνόβιος από τους δασκάλους του, όταν ήταν μαθητής τής Θεολογικής Σχολής τής Χάλκης⁽¹⁾, έσπούδασε βραδύτερα Νομικά στην Πίζα τής 'Ιταλίας' από τα 1844 άρχισε να πολιτεύεται * έκαμε στα χρόνια του *Οθωνα και του Γεώργιου Α' δυο φορές πρωθυπουργός (13 του Φλεβ. - 28 του Μάρτη 1863, 16 του 'Απρ. - 25 του Γιούλη 1864)⁽²⁾. Θεϊός του Ζαφείρη Ζηνόβιου Βάλβη (άδελφός του πατέρα του) ήταν ο περίφημος δάσκαλος κι' αγωνιστής Παπα-Παντελής Οικονόμου Βάλβης⁽³⁾, πού στάθηκε δάσκαλος στην Πόλη (1813-1821) και Οικονόμος στο Μεσολόγγι κ' έφημέριος του καθολικού αυτού. Λίγο προτού άρχισει η 'Επανάσταση ο Παπα-Παντελής, πού είχε μπή και στα μυστικά τής Φιλικής 'Εταιρείας⁽⁴⁾, γύρισε στο Μεσολόγγι, και χωρίς να παραιτήσει τó θυμιατό και

'Ο Κωστής Παλαμάς έφηβος.

τό πετραχήλι, πήρε τα δπλα κ' έπολέμησε μ' άλλους τους δικούς του για την πολυπόθητη λευτεριά τής Πατρίδας' έπειτα από τόν 'Ιωσήφ, επίσκοπο Ρογών, ο Παπα-Παντελής στάθηκε ανάμεσα στους κληρικούς αγωνιστές η πιο παλληκαρήσια προσωπικότητα στη Δυτική χερσο-'Ελλάδα' σκοτώθηκε σαν ήρωας στα 1826 στην έξοδο του Μεσολογγιού, αφού άγωνίστηκε και στις τρεις πολιορκίες τής ένδοξης χώρας⁽⁵⁾. Ποιός Μεσολογγίτης θα λησμονήσει ποτέ τόν καπετάν Παπα-Παντελή Βάλβη, τόν άτρόμητο μπροστολάτη τής άντρείας, πού μόνο να τόν έβλεπες κι' ανασταίνετο η καρδιά σου! Θεϊός του Βάλβη, πού τόν αναφέραμε παραπάνω (άδελφός του πατέρα του), ήταν ο πολύ γραμματισμένος Σπόρος Βάλβης (στις ξένες γλώσσες γραφότανε συχνά-συχνά: Balbi), έμπορος καλοσυνάτος και φλογερός πατριώτης, έμεινε χρόνια πολλά στο Λιβόρνο. Στ' άρχεία τής 'Ελληνικής Κοινότητας τής Ιταλικής αυτής πόλης συχνά συναντούμε τόν άξιο Μεσολογγίτη τούτον, πού στάθηκε παραδειγματικός προστάτης του άνιψιού του Δημήτρη Βάλβη, καλύτερος κι' από πατέρα, καθώς λέει ο

(1) 'Ηταν μαθητής και του Γρηγόρη Παλαμά' πρβλ. Κ. Ν. Σάθα, Νεοελληνική Φιλολογία, 'Αθήνα 1863, σελ. 578, άριθ. 10, και παρακάτω σελ. 33β, ύποσημ. 1.

(2) Πρβλ. «Νέα 'Εστία», τόμ. ΛΓ' (1 του Γεν. - 31 του Γιούλη 1943) σελ. 649, όπου στην ύποσημ. 3 αντί: 1886 τυπώθηκε: 1889.

(3) Στο βιβλίο «Πεντηκονταετηρίς τής 'Ελληνικής 'Επανάστασεως του έτους 1821 υπό Δημ. Παπαντωνοπούλου 'Ακαρνάνος. 'Εν 'Αθήναις, εκ του τυπογραφείου Ν. Ρουσοπούλου, 1873», σελ. 159-160, μνημονεύεται «σύν έγκωμίου» ο «Παντολέον Ιερέυς Οικονόμου ο Βάλβης 'Ακαρνάν εκ Κατοχής του δήμου Οινειάδος» και παρακάτω, σελ. 160 κ.έ. μνημονεύεται «ο εύκλεής ο δίκαιος Ζαφείρης ο Βάλβης εκ του Μεσολογγίου καταγόμενος» (πού τάχατες είχε πεθάνει στα 1873!).

(4) Στους καταλόγους των Φιλικών του Τριπολίτη Παναγιώτη Σέκερη (δές Βαλερ. Μίξα, Οι Φιλι-

κοί. Κατάλογος των μελών τής Φιλικής 'Εταιρείας, 'Αθήνα 1937) και του 'Ιωάννου Φιλίμμονος (Δοκίμιον Ιστορικόν περί τής 'Ελληνικής 'Επανάστασεως, τόμ. Α', 'Αθήνα 1859, σελ. 387-416) δέν αναφέρεται ο Παπα-Παντελής Βάλβης ως Φιλικός' ότι όμως ήταν φαίνεται από τα σχετικά ψαξίματα του Τάκη Κανδηλώρου (πρβλ. «Μεγάλη 'Ελληνική 'Εγκυκλοπαιδεία», τόμ. Ξ', 'Αθήνα, 1928, σελ. 518).

(5) Γράφει ο Δημ. Παπαντωνόπουλος (πρβλ. σελ. 33α, ύποσημ. 3): «Λέγεται υπό ειδότων, ότι ζωοργηθείς ο Παντολέον Βάλβης ο Ιερέυς έβασανίσθη μαρτυρικώς πολύ και ήρωατηριάσθη, εΐτα δέ έψηθη εις τó σουβλί' ειδον αυτόν αυτόπται γνώριμοί του και ειδήμονες οπτάμενον ως άρνα και όβολοπέρασιον». — Κι' ο Παπα-Παντελής Βάλβης στάθηκε μαθητής του Γρηγόρη Παλαμά, πρβλ. Κ. Ν. Σάθα, όπου είπαμε παραπάνω, σελ. 578, άρθ. 5 και 10, και παραπάνω σελ. 33α, ύποσημ. 1.

λόγος. Στην Επανάσταση άπάνω, βρισκόμενος στο Λιβόρνο, ανακατεύτηκε ο Σπύρος Βάλβης και για τὰ ἔθνικὰ δάνεια⁽¹⁾, μὰ βγήκε ἀπ' αὐτὴ τὴν ὑπόθεση μὲ χέρια ὀλοκάθαρα· αὐτὸς νόμιζε ὅτι μεγαλύτερο διάφορο θὰ πετύχαινε ἢ Κυβέρνηση τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδας, ἂν τὰ δάνειά της στὰ 1824 καὶ 1825 ἤθελε τὰ πάρει ἀπὸ γερμανικὰ χρηματιστικὰ σπίτια. Στ' ἀκρογιαλὶα τῆς Μεσολογγίτικης λιμνοθάλασσας φυτρῶνουν ταπεινὰ φυτὰ, πὺ λέγονται *ἀρμυρίκια*⁽²⁾, τραγουδισμένα ἀπὸ τὸ Μαλακάση⁽³⁾ κι' ἄλλους Μεσολογγίτες ποιητές, πολυζήτητη τροφή ἀπὸ τοὺς Ἐλευθέρους Πολιορκημένους κατὰ τὴν πείνα τῆς τρίτης πολιορκίας. Ἄλλοτες ἢ βιομηχανία ἔφτειανε ποτάσσα ἀπὸ τὰ ταπεινὰ ἀρμυρίκια· ὁ Σπύρος Βάλβης ἔστειλε κάποτε ἀφ' τὸ Λιβόρνο στὸ Μεσολόγγι ἐργάτες, πὺ φτειάναν ἐκεῖ ἀπὸ τ' ἀρμυρίκια ποτάσσα καὶ τὴν ἔστελναν στὴ Δύση γιὰ καλὰ δουλειὰς στὶς πιάντες⁽⁴⁾. Ἔτσι ὠφελούσε κι' ἀπὸ μακριὰ τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τοῦ τόπου τοῦ ὁ Σπύρος Βάλβης, πὺ ὅταν ὁ Γιώργης Κουντουριώτης πῆρε στὴν Ἐπανάσταση τὴν κυβέρνηση στὰ χέρια (182-1826) ἦρθε ἀφ' τὸ Λιβόρνο στὴν Ἑλλάδα κι' ἀνακατέφτηκε κάπου στὰ πολιτικὰ της⁽⁵⁾. Καὶ βιβλία τύπωσε ὁ Σπύρος Βάλβης· ἀπὸ δαῦτα ἀξίζει νὰ μνημονευθῆ κι' ἐδῶ ἡ τοπογραφικὴ περιγραφὴ τοῦ τῆς Νέας Ἑλλά-

δας, γραμμένη γαλλικὰ, ἀφιερωμένη στὸ βασιλιᾶ Ὅθωνα καὶ τυπωμένη στὸ Παρίσι στὰ 1833⁽⁶⁾. Ἀπὸ τοὺς νεώτερους Βάλβηδες τοῦ Μεσολογγίου καὶ μακρινοὺς συγγενεῖς τῆς Μαρίας Παλαμᾶ πὺς μπορῶ ν' ἀφήσω ἀμνημόνευτο τὸ μακαρίτη Σταματάκη Δ. Βάλβη († 1916), νομικὸ καὶ φιλόλογο ἀξιόλογο (στάθηκε καὶ ὑφηγητὴς στὴ Νομικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστήμιου τῆς Ἀθήνας). Ἦτανε γνωστός μου ὁ Σταματάκης, καλοκάγαθος ἄνθρωπος, μὲ λογοτεχνικὰς ἀγάπες, μὰ σκεδὸν πάντοτε ψυχρῶν στίχων δουλευτῆς⁽⁷⁾ στὸ γλωσσικὸ ζήτημα σημαδεμένος ἀντιδραστικὸς, πρωτοπαλλήκαρο τοῦ μακαρίτη Κόντου, ὑμνητῆς τοῦ μακαρίτη Μιστριώτη⁽⁸⁾, νόμιζε ὅτι καὶ

(1) Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου εἶναι: «La Grèce régénérée, ou description topographique du nouvel état indépendant de la Grèce, et des frontières qui lui conviennent, suivie de notes justificatives et historiques. Par Spiridin Balbi (de Missolonghi) Paris. Imprimerie de Firmin Didot frères, Rue Jacob, No 24). — 1833». Σελ. μ' ἀριθμοὺς 102, σκῆμα 80. (Πρβλ. καὶ Ἀ. Μηλιαράκη, Νεοελληνικὴ γεωγραφικὴ φιλολογία, ἦτοι κατάλογος τῶν ἀπὸ τοῦ 1800-1889 γεωγραφηθέντων ὑπὸ Ἑλλήνων, Ἀθήνα 1889, σελ. 2, ἀρθ. 4). Ἀνάμεσα στὶς σημειώσεις τοῦ βιβλίου τοῦ Σπύρου Βάλβη (σελ. 73-102) βρίσκονται καὶ πληροφορίες ἀξίες νὰ τις προσέξῃ κανεὶς· καὶ γιὰ προσωπικὰ του μιλεῖ ὁ συγγραφέας ὁ πατέρας του (70 χρονῶν) κι' ἀδέρφια του σκοτώθηκαν στὴν καταστροφὴ τοῦ Μεσολογγίου.

(2) Λογοτεχνικὰ καὶ φιλολογικὰ ἔργα του: «Αἱ γέρανοι τοῦ Ἰβύκου καὶ ἄλλα τινὰ ποιήματα» (Ἀθ. 1882). «Αἱ Κόραι τοῦ Πανδάρεως, λυρικὸν ἐπύλλιον» (Ἀθ. 1885). «Λυρικὰ ἐπύλλια. Αἱ γέρανοι τοῦ Ἰβύκου καὶ αἱ Κόραι τοῦ Πανδάρεως. Ἐκδοσις νέα» (Ἀθ. 1892). «Φιλολογικὰ Μελετήματα» (Ἀθ. 1890). «Ἐπιθαλάμιον ἀπαγγελθὲν κατὰ τὴν τελετὴν τῶν γάμων Βέρθας Α. Ρουσοπούλου καὶ Σπυρίδωνος Λέκα» (Ἀθ. 1898). «Ἰωακείμ τῷ Γ' Ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Οἰκουμηνικῷ Πατριάρχῳ ἔμμετρος ἐπιστολὴ περὶ τοῦ ἀπειροκάλως ὑπὸ τινῶν δημιουργουμένου χυδαῖκου γλωσσικοῦ συστήματος» (Ἀθ. 1903). «Βίτωρος Hugo ἢ ὑπὲρ πάντων προσευχῆ (Φθινοπωρινῶν φύλλων τὸ ΑΖ') κατ' ἔμμετρον μετάφρασιν» (Ἀθ. 1904). Πρβλ. τὰ παρακάτω, ὑπόσημ. 3 καὶ σελ. 35α, ὑπόσημ. 1). Ἀπὸ τὰ νομικὰ δημοσιεύματα τοῦ Στ. Βάλβη ἄς μνημονευθῆ κι' ἐδῶ: «Περὶ τῶν λόγων τῶν ἀποσβεννυόντων τὸ ἀξιόποιον ἐπὶ τῶν ἐγκλημάτων τῶν κατ' ἐγκλησιν καταδικωμένων ὡς τοιούτων» (Ἀθ. 1889) καὶ «Περὶ τοῦ καταλογισμοῦ τῆς πράξεως τῆς ἐλευθέρως ἐν τῇ αἰτίᾳ» (Ἀθ. 1890).

(3) Κοίταξε τὸ βιβλίον «Μιστριώτου Καθηγη-

(1) Πρβλ. Τ. Χ. Κανδηλώρο, ὅπου εἶπαμε παραπάνω.

(2) Γιὰ τ' ἀρμυρίκια καὶ τὰ νόματά τους τὰ ἐπιστημονικὰ κοίταξε «Θ. Χελδράτζ, Τὰ δημῶδη ὀνόματα τῶν φυτῶν προσδιοριζόμενα ἐπιστημονικῶς, ἐκδιδόμενα δὲ ὑπὸ Σπυρ. Μηλιαράκη... Β' ἔκδ. ἐπηρεξημένη καὶ βελτιωμένη...», Ἀθήνα 1926, σελ. 163 κ. ἔ. Πρβλ. καὶ Κ. Α. Στασινόπουλο, Τὸ Μεσολόγγι, τόμ. Α', σελ. 112.

(3) Κοίταξε π.χ. «Μπαταριά» (ἔγδ. 1920) σελ. 6, στ. 15-16:

καὶ τὸ τραπέζι ἐτοίμαζε πρὸς τ' ἀρμυρίκια κάτου
τῆς ἄπλης λιμνοθάλασσας τὸ φῶς.

Ὁ Κωστής Παλαμᾶς, «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ», μὲ τὴν ἡρωϊκὴν τριλογία, ἔγδ. Β' (Ἀθήνα 1920) σελ. 155 ἀναφέρει: «σὲ Μεσολογγίτικα τὴν ἄχαρη ἀρμυρήθρα».

(4) Κοίταξε Κ. Α. Στασινόπουλο, Τὸ Μεσολόγγι, τόμ. Α', σελ. 112, ὑπόσημ. 2.

(5) Πρβλ. Τάκη Χ. Κανδηλώρο, ὅπου εἶπαμε παραπάνω.

στην ποίηση ακόμη πρέπει να σταθῆ παντοτινὰ ἢ καθαρεύουσα καὶ κάποιο παραπάνω ἀρχαϊκὸ γλωσσικὸ κατασκευάσμα. Οἱ Πινδαρικοί «Ἐπίνοι» μεταφράστηκαν ἔμμετρα ἀπὸ τὸν καθαρευουσιάνο Σταματάκη λαμπρά. Π. χ. ἔγραψεν ὁ Πίνδαρος:

**Ἄριστον ὕδωρ*

Ὁ Σταματάκης μετέφρασε:

*Τὸ ὕδωρ πάντων ἄριστον
τυγχάνει τῶν στοιχείων
πρὸς τὸν συνήθη βίον.*

Ἀφιερωμένη «περιδεῶς» στὸν καθηγητὴ Κόντο τυπώθηκε ἡ μετάφραση τοῦ Πινδάρου ἀπὸ τὸ Σταματάκη, στὰ 1904, ὡς παράρτημα τῆς «Ἀθηνᾶς», πού εἶναι τὸ ὄργανο τῆς δικῆς μας Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας⁽¹⁾. Καὶ τὸ ἔργο τοῦ Σταματάκη παρουσιάστηκε ἀπὸ τοὺς καθαρευουσιάνους «φιλολογικὸν μνημεῖον αἰώνιον» κι' ἡ μεγαλύτερη πολεμικὴ τῆς δημοτικῆς, γιατί στὸν πρόλογο ὁ μεταφραστὴς μιλοῦσε φαρδιά-πλατιά γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα καὶ σκυλόβριζε τὸν καλὸ μας Ψυχάρη καὶ τοὺς φίλους τῆς Δημοτικῆς⁽²⁾. Μὰ κι' οἱ δικοί

τοῦ τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων ἐν τῷ Ἑθν. Πανεπιστημίῳ ἢ τεσσαρακονταετηρίδῃ ἐκδοθεῖσα ἐπιμελεῖα καὶ δαπάνη τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Ἐν Ἀθῆναις 1908» σελ. 55-60, 67-68.

(1) Ὁ τίτλος: «Πινδάρου ἐπίνοι». Μεταγραφέντες ἔμμετρος εἰς τὴν νέαν Ἑλληνίδα φωνὴν χάριν τῶν πολλῶν... 1904».

(2) Ὁ Σταματάκης ἔστειλε καλοσυνάτα φρεσκοτυπωμένο ἀντίτυπο τῆς μετάφρασης, πού ἔκαμε τοῦ Πινδάρου, στὸν Ταγκόπουλο τοῦ Νουμᾶ, γράφοντάς του καὶ τοὺς στίχους:

*Εἰς τὸν Νουμᾶν τὸν φίλον τῶν χυδαίων
προσφέρω τὸ βιβλίον μου τὸ νέον,
ὡς νέον φῶς δεικνύον τοὺς κρημνοὺς,
καθ' ὃν ἐθραύσθη ὁ τῶν χυδαίων νοῦς —
ἂν ἦτο νοῦς ὁ νοῦς τῶν Ἀγελαιῶν
ὁ πλάσας ὄμισσαν καὶ παρθενούς.*

Κοίταξε «Νουμᾶ» ἀρθ. 122, χρόνος Β', Κυριακὴ 14 τοῦ Νοεβρη 1904, σελ. 6-7. Γιὰ τὸ ὄμιση, πού κάποτε ἔγραψε ὁ Α. Πάλλης, πρβλ. τὸ γάλισσα (θηλυκὸ τοῦ γάλος = κοῦρκος), πού συχνὰ ἀκούγεται στὴν κεντρικὴ Ἀρκαδία. Γιὰ τὸ Παρθενός διάβασε, ἂν θέλῃς, τὴ μικρομελέτη τῆς ταπεινότητάς μου στὸ «Νουμᾶ», ἀρθ. 141, 25 τοῦ Μάρτη 1905, σελ. 2-5 (πρβλ. καὶ Ψυ-

μας δὲν τὸν ἀφῆκαν ἦσυχον τὸν καυμένο τὸ Σταματάκη· ὁ Ἀλέξαντρος Πάλλης τοῦ σκάρωσε κι' ἓνα πολὺ πειραχτικὸ ἐπίγραμμα⁽¹⁾

Ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς μὲ τὸ Σταματάκη Βάλβη ἦσαν παιδικοὶ φίλοι καὶ συνταξιῶτες στὸ σχολεῖο. Σώζεται ἀντίτυπο τοῦ ποιήματος «Μεσολόγγι» τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ, πού τύπωσε στὴν ἱερὴ πόλη τῶν Ἐλευθέρων Πολιορκημένων στὰ 1878 ὁ τυπογράφος Ἀρτέμης Γουργουρίνης⁽²⁾ ἀπάνω στὴν [3] σελίδα τοῦ ἀντίτυπου αὐτοῦ διαβάζουμε: «*Τῷ φιλιότῳ Στ. Βάλβῃ εἰς ἀνάμνησιν Κ. Μ. Παλαμᾶς*». Μὰ μὲ τὸν καιρὸ ἡ φιλία τῶν δυὸ συνταξιωτῶν μαράθηκε, ἀφοῦ μάλιστα ὁ Ποιητὴς πῆρε τὸ δρόμο τῆς «χυδαιογραφίας» (καθὼς ἔλεγε ἀπὸ καρδιάς ἀναστενάζοντας ὁ Σταματάκης). Ὁ Ποιητὴς ἔγραψε τρία ἄρθρα μὲ τὸ ψευδώνυμο Ἀβλάβιος⁽³⁾, χτυπώντας τὸν κακόμοιρο τὸ Σταματάκη καὶ σκετιζοντας τὸ παρόνομά του πρὸς τὸ βλάβη. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος θυμωμένος ὁ Σταματάκης ἐδημοσίεψε κι' αὐτὸς πειραχτικὰ λόγια ἐνάν-

τή, Ρόδα καὶ Μῆλα, τόμ. Γ', Ἀπολογία, Ἀθήνα-Παρίσι 1906, σελ. 95-106, παράγραφο 15: *Παρθενώνας καὶ Παρθενός*).

(1) Ἐπεὶ τοι Βάλβα τενεκεῦ καλῶς ποιῶν συγγραφεὺς
χαρτίῳ χρῆσασθαι λεπτῷ εἰπέ τοῖς τυπογράφοις.

Κι' ἄλλο τοῦ Σιμωνίδῃ (=Ἡλία Βουτιεριδῆ;) ἐπίγραμμα:

*Κοιμᾶται... Γύρω του ὁ λαὸς μυρτιές καὶ δάφνες δρέπει
καὶ τότε στεφανώνεται
ἔσπνᾷ καὶ πενταδάχτυλο μπροστά του χέρι βλέπει
πού τονὲ φασκελώνει.*

Κοίταξε «Νουμᾶ», ἀρθ. 124, χρόνος Β', Κυριακὴ 28 τοῦ Νοεμ. 1904, σελ. 10.

(2) Πρβλ. Γ. Κ. Κατσιμπαλι, Βιβλιογραφία Κωστῆ Παλαμᾶ, Α' ἐκδόσεις, Ἀθήνα 1942, σελ. 3, ἀρθ. 1.

(3) «Ἡ ποίησις καὶ ὁ νέος Ἀναξαγόρας» (στὴν «Ἐφημερίδα» τῆς Ἀθῆνας, τῆς 18 τοῦ Αὐγ. 1894). «Ἑλληνες ποιηταὶ λογοκλόποι» (στὴν ἴδια ἐφημερίδα τῆς 29 τοῦ Γεν. 1896). «Ἐξ ἀφορμῆς ἑνὸς ἀρθροῦ περὶ λογοτεχνίας» (στὴν ἐφημ. «Τὸ Νέον Ἄστυ» τῆς 30 τοῦ Μάρτη 1902). Πρβλ. Γ. Κ. Κατσιμπαλι, ὅπου παραπάνω, Β', σ. 4, 18, ἀριθ. 527, 549, Γ', σ. 8, ἀριθ. 1153.

τια τοῦ Ποιητῆ⁽¹⁾. — Αὐτὰ τὰ λίγα γενικά γιὰ τὴ γενιά τῆς κυρίας Μαρίας, τῆς διαλεχτῆς γυναίκας, πού θεμέλιωσε τὴν οικογενειακὴ φωλιά τοῦ Ποιητῆ καὶ στοργικά τοῦ χάρισε τὴν πρεπούμενη θερμὴ περιουκλωσιά, πού κείνος πολὺ χρειαζότανε κι' ἀληθινὰ τὴν ἐχάρηκε.

Γεννήθηκε ἡ κυρία Μαρία Παλαμᾶ στὶς 27 τοῦ Μάρτη 1859 (ἦταν λοιπὸν κάτι λιγώτερο ἀπὸ δυόμιση μῆνες μικρότερη ἀπὸ τὸν Ποιητῆ, πού εἶδε τὸ φῶς τοῦ ἡλίου στὶς 13 τοῦ Γενάρη 1859). Ὁ πατέρας τῆς Ἀποστόλης Βάλβης, ἀφ' τὸ Μεσολόγγι, ἦταν δικαστικὸς (εἰρηνοδίκης, ἀντεισαγγελέας), πέθανε 55 χρονῶν στὴν Ἀθήνα στὰ 1880. Ἡ μητέρα τῆς, Χρυσὴ Ἀπ. Βάλβη, τὸ γένος Λαοισοπούλου, πέθανε κι αὐτὴ στὴν Ἀθήνα τὴν 1 τοῦ Γιούνη 1892 (στὴ θανά τῆς ἦταν ἀπάνω - κάτω 65 χρονῶν). Ἀδέρφια τῆς κυρίας Κ. Παλαμᾶ: ὁ Παντελῆς Βάλβης, ἀξιωματικὸς τῆς χωροφυλακῆς (πέθανε συνταγματάρχης), ὁ Στέφανος Βάλβης, τηλεγραφικὸς ὑπάλληλος, ἡ Ὀλυγ⁽²⁾, πού παντρεύτηκε τὸν Κ. Βατικιώτη (ἀφ' τὴ γνωστὴ οἰκογένεια τοῦ Πόρου) κι' ὁ Ἀριστομένης, πού πέθανε στὴν Ἀθήνα στὰ 1880, ἦταν τότε φοιτητῆς τῆς νομικῆς (ὁ Ποιητῆς πού πολὺ τὸν ἀγαποῦσε, τοῦ ἀφιέρωσε μερικὸς θρηνητικὸς στίχους⁽³⁾). Ἀνάμεσα στ' ἀδέρφια τῆς ἡ κυρία Μαρία Παλαμᾶ ἦταν τριτογέννητη, καὶ λεγότανε καὶ Λαμπρογεννημένη, γιὰτ' ἤρθε στὸν κόσμον νυχτιὰ Μεγασάββατου, ξημερώνοντας Λαμπρῆ.

⁽⁴⁾ Ὅπως ὅλοι οἱ κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι

(1) «Ὁ Ψυχάρης φιλάρχαιος» (καὶ κατὰ τοῦ Παλαμᾶ, στὴ «Νέα Ἐφημερίδα» τῆς Ἀθήνας τῆς 23 τοῦ Φλεβ. 1894), «Τὸ «Ἐφτόψυχο τραγούδι» [τυπώθηκε στὴν «Ἐστία» τοῦ 1893, τόμ. Β', σελ. 241] καὶ ἡ ὑπεράσπισις αὐτοῦ» (στὴ «Νέα Ἐφημερίδα» τῆς Ἀθήνας, τῆς 16 Αὐγ. 1894), ἀπάντησις τοῦ Κ. Παλαμᾶ μετ' τὸν τίτλον: «Διὰ νὰ γελάσετε» (στὴν ἐφημερίδα «Τὸ Ἄστυ», τῆς 19 Αὐγ. 1894). — Πρὸβλ. Γ. Κ. Κατσιμπαλῆ, Βιβλιογραφία Κωστῆ Παλαμᾶ, Β' 1876-1900, σελ. 11, ἀριθμ. 321, σελ. 28, ἀριθμ. 888, σελ. 29, ἀριθμ. 850, 851).

(2) Ἦταν 6-8 χρόνια μικρότερη ἀφ' τὴν κυρία Μαρία Παλαμᾶ.

(3) Τυπώθηκαν στὴ Μεσολογγίτικη ἐφημερίδα «Δυτικὴ Ἑλλάς», στὶς 8 τοῦ Σεπτ. 1881, πρὸβλ. Γ. Κ. Κατσιμπαλῆ, ὅπου παραπάνω, Β' σελ. 7, ἀριθμ. 173.

τῆς παλιᾶς ἐποχῆς κι' ὁ δικαστικὸς Ἀποστόλης Βάλβης, ὁ πατέρας τῆς κυρίας Παλαμᾶ, εἶχε τὸ βάσανο κάθε λίγο καὶ λιγάκι νὰ μετατίθεται ἀπὸ τόπο σὲ τόπο. Ἔτσι ἡ Λαμπρογεννημένη κόρη του μεγάλωσε κ' ἐγυναικώθη σὲ διάφορες ἐπαρχίες, ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς ἀνθότοπους καὶ κοντὰ σὲ πολλὲς νερομάννες. Γιὰ πρώτη φορὰ εἰδόθηκε ὁ Ποιητῆς μετ' τὴν κοπελλούλα Μαρία Α. Βάλβη στὴν Πάτρα⁽¹⁾, ὅταν αὐτὸς ταξίδευε παιδί 14-15 χρονῶν ἀφ' τὸ Μεσολόγγι μέσφ Πάτρας γιὰ τὴν Κεφαλλονιά⁽²⁾. Τὴν ἴδια ἀπάνω - κάτω ἡλικία εἶχε — ὅπως εἶπαμε⁽³⁾ — κ' ἡ κοπελλούλα Μαρία Α. Βάλβη, πού ὁ πατέρας τῆς σχεδίαζε μικρὴ - μικρὴ νὰ τὴν ἀρραβωνιάσῃ μετ' κάποιον δικαστικὸν στὸν Πύργο τῆς Ἡλείας· ἡ μητέρα τῆς ὁμως εὑρισκε πολὺ πρόωρο αὐτὸ τὸ ἀρραβώνιασμα — τῆς ἄρξε μάλιστα ἡ κόρη τῆς ἡ ἴδια νὰ διαλέξῃ τὸ μελλούμενον ἄντρα τῆς. Τὸ πρῶτο συναπάντημα τοῦ Ποιητῆ μ' ἐκείνη, πού ἦταν μοιρόγραφο νὰ γίνῃ συντρόφισσά του καὶ μητέρα τῶν παιδιῶν του, ἦταν κάπως παράξενο. Ὁ μικρὸς Κωστῆς Παλαμᾶς πηγαίνοντας — καθὼς εἶπαμε — στὴν Κεφαλλονιά καὶ διαβαίνοντας ἀφ' τὴν Πάτρα ἔκαμε κεῖ μιὰν ἐπίσκεψιν στὴν οἰκογένειαν τοῦ δικαστικοῦ Ἀποστόλη Βάλβη, πού μετ' αὐτὴν εἶχε καὶ κάποια συγγένεια. Ἡ κυρία Χρυσὴ Ἀποστόλη Βάλβη δέχτηκε στοργικά τὸ παιδί Κωστῆ Παλαμᾶ κ' ἐκάλεσε καὶ τὴν κόρη τῆς Μαρίας νὰ γνωρίσῃ τὸ νιόφερο συμπατριώτη καὶ συγγενῆ. «Ἡ Μαρία βγῆκε στὴ σάλα... ἀλλ' ἀντὶ νὰ τείνῃ τὸ χέρι [στὸν Παλαμᾶ] καὶ τοῦ πῆ μερικὰ λόγια, ὅπως ἀνεμένετο φιλόφρονα, ἔσπασε στὰ γέλοια. Τῆς ἔκανε ἐντύπωση πού εἶδε τὸ μαῦρο

(1) Ψ. «Ἡ (sic) ὠραίες τῶν Ἀθηνῶν», στὴν ἐφημ. «Βραδυνή», ἀριθμ. 2671 καὶ 2672 (2 καὶ 3 τοῦ Μάρτη 1929) σελ. 1 καὶ 1 (μετ' δυὸ εἰκόνες «Ἡ κ. Κωστῆ Παλαμᾶ ὡς δ. Μαρία Βάλβη» κ' «Ἡ Μαρία Βάλβη τὴν ἐποχὴ πού ἦταν ἀρραβωνιασμένη»).

(2) Γιὰ τὸ παιδικὸ ταξίδι τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ στὴν Κεφαλλονιά ἄλλοτε ἄλλοτε.

(3) Πρὸβλ. παραπάνω 36α. Ὁ Ψ. (πρὸβλ. παραπάνω ὑπόσημ. 1), ἀριθμ. 2672, σελ. 1, θέλει τὴν τοτινὴ ἡλικία τῆς Μαρίας «13-14 ἐτῶν» καὶ τὴν τοτινὴ ἡλικία τοῦ Ποιητῆ «δέκα ἐπτά ἴσους ἐτῶν»· ἀλλ' εἶναι γνωστὸ πὺς ὁ Ποιητῆς ἀπὸ τὴν καλὴν του τὴν γυναῖκα εἶχε μόνον ὀλίγων μηνῶν διαφορά ἡλικίας.